

НЭГЭН ШҮЛГИЙН ДӨРВӨН ОРЧУУЛГЫГ ШҮҮН ТУНГААХАД

М.Амартайван²⁰⁴ (УВУ их сургууль)

Түлхүүр үг: солонгос шүлэг, монгол орчуулга, шүлгийн орчуулга, орчуулгын харьцуулал, орчуулга ба эх

МУ, БНСУ-ын хооронд дипломат харилцаа тогтоосноос хойш хорь гаруй жил улиран өнгөрчээ. Энэхүү хугацаанд хоёр орны улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын харилцаанд багагүй ахиц дэвшил гарсан билээ. Ялангуяа солонгос хэлнээс монголоор, монгол хэлнээс солонгосоор гуравдагч хэл дамжилгүйгээр зохиол бүтээл орчуулцгааж эхэлсэн нь тун олзуурхууштай. Монгол хэлнээс “Монголын нууц товчоо”, “Гэсэр”, “Жангар”-аас эхлээд “Тунгалаг тамир” роман, “Учиртай гурван толгой”, орчин үеийн зохиол бүтээлээс Г.Аюурзанын “Цасны роман”, “Бөөгийн домог”, мөн Б.Лхагвасүрэнгийн шүлгийн түүвэр “Шад шүлэг хуулаагүй яваа шүү” нэрээр орчуулагдан солонгос уншигчдын гарт очжээ. Үүнээс гадна цөөнгүй ном бий. Харин солонгос хэлнээс “Хон Гилдон нэрт шастир”, “Чүнхянг бүсгүйн домог”, “Солонгос үндэстний үлгэр домог”, “Солонгосын шилдэг өгүүллэгийн дээжис”, “Одой хүний хөөргөсөн бяцхан бөмбөлөг”, “Манай ангийн овгор”, “Би бол чи юм” гээд чамгүй жагсаалт болохоор зохиол бүтээл монгол хэлээр орчуулагдан хэвлэгджээ.

Монголын шүлгээс И Анна²⁰⁵, Квон Сонхүн²⁰⁶ нар орчуулж солонгосын яруу найргийн сэтгүүлд хэвлүүлж танилцуулж байсан бол солонгос шүлгийн хэд хэдэн түүвэр монголоор орчуулагдсанаас Квон Сонхүн, Д.Дамба нарын орчуулсан “Солонгосын орчин цагийн шүлэг (тэргүүн дэвтэр) (2005)”, “Орчин цагийн Солонгосын шүлэг (дэд дэвтэр) (2007)”, И Аннагийн орчуулсан “Солонгосын шилдэг тавин шүлэг” (2006) түүврийг онцлон дурдъя. Харин нэг зохиолчийн түүврээс Ким Суволын шүлгийн түүвэр Д.Нармандахын орчуулгаар “Агарууны цэцэг (2010)” нэртэй хэвлэгдсэн байна. Квон Сонхүн бичихдээ эхний түүвэрт 39 шүлэг, дэд дэвтэртээ 49 шүлгийг хөрвүүлэн өргөн барьж байна гэсэн бол, Д.Нармандах яруу найрагч Ким Суволын Солонгост хэвлэгдсэн шүлгийн түүврээс түүвэрлэн хөрвүүлээ гэсэн байна. Орчуулгын түүвэрт дугаарласнаас нь үзвэл тэрээр Ким Суволын 46 шүлгийг орчуулжээ.

²⁰⁴ УВУ их сургууль, багш

²⁰⁵ Орчуулгын түүвэрт И Ан На гэж галигласан байгаа.

²⁰⁶ Орчуулгын түүвэрт Квон Сон Хүн гэж галигласан байгаа.

Солонгосын орчин үеийн яруу найрагт хүндтэй байр эзэлдэг яруу найрагч Ким Суво(1902-1934)-ын Жиндаллэ²⁰⁷ цэцэг гэдэг шүлгийг мэдэхгүй солонгос хүн гэж бараг байхгүй. Шүлгийн солонгос эхийг дор сийрүүлэв.

진달래꽃

김소월

나 보기가 역겨워
가실 때에는
말없이 고이 보내 드리오리다.

영변(寧邊)에 약산(藥山)
진달래꽃
아름 따다 가실 길에 뿌리오리다.

가시는 걸음 걸음
놓인 그 꽃을
사뿐히 즈려 밟고 가시옵소서.

나 보기가 역겨워
가실 때에는
죽어도 아니 눈물 흘리오리다.

Энэ шүлгийг солонгосоор мэдэх монгол хүн ч олширч байгаагийн сацуу хэд хэдэн хүний орчуулгаар монголчуудад танил болж байгаа тул тэдгээр орчуулгад утга санаа хэр буусан, солонгос эх шүлгийнх нь онцлогийг сайтар тусгасан эсэх талаар эргэн харах цаг болсон санагдлаа. Иймд уг шүлгийн дөрвөн орчуулгыг уншаад, орчуулгыг нь шүүн тунгаая.

Хурц улаан цэцэг

Даль цэцэг²⁰⁸

Ким Со Вөл

Ким Су Вол(1902-1935)

Намайг харахаас дургүй чинь хурдэг болохоор
Нааш гэхгүй дуугүй л явуулъя.

Намайг хараад үзэн ядаж
Явахад тань
Дув дуугүйхэн явуулъя аа

Йөнбөний Ягсан уулын хурц улаан цэцэгээс
Тэвэр тэврээр аян замд чинь цацна.

Ёнбён нутгийн Яг ууланд
Даль цэцгийг

Алхам алхамдаа тэр бутарсан цэцгийг
Аажим аажим гишгээд яваарай.

Тэвэр тэврээр түүж явах замдаа цацалъя
аа

Намайг харахаас дургүй чинь хурдэг болохоор
Наана чинь яасан ч, би хамар шархирахгүй.

Алтан тутамд
Тавигдсан тэрхүү цэцгийг

²⁰⁷ Энэ цэцгийн нэрийн тухай тусгайлан өгүүлнэ.

- Орчуулагч “Даль цэцэг” гэсэн үгийг зүүлт тайлбараар “жиндаллай” гэж бас бичсэн байна.

<i>Солонгосын орчин цагийн шүлэг (тэргүүн дэвтэр), Квон Сон Хүн, Д.Дамба орч., УБ, 2007, 19-р тал</i>	<i>Аяар аяар гишгэн яваарай</i> <i>Намайг хараад үзэн ядаж</i> <i>Явахад тань</i> <i>Ухсэн байлаа ч нулимс унагахгүй ээ.</i>
	<i>Солонгосын шилдэг тавин шүлэг²⁰⁹, И Ан На орч., УБ дээд сургууль, Солонгос судлалын төв, 2006, 8-р тал</i>
Агарууны цэцэг	Улаан ягаан цэцэг
<i>Намайг хараад</i> <i>Нүүр буруулан явахад тань</i> <i>Нэг ч үг хэлэлгүй үдэж өгье дөө</i> <i>Ён голын эрэг, Яг уулын</i> <i>Жиндальлэ(агарууны) цэцэгсийг</i> <i>Тэвэр тэврээр</i> <i>Явах замд тань</i> <i>Яруухан дурсгал болгон дэвсэж өгье дөө</i> <i>Алхам бүрт тааралдах тэрхүү цэцэгсийг</i> <i>Алгуур алгуур гишгэлэн яваарай</i> <i>Намайг хараад</i> <i>Нүүр буруулан явсан болохоор</i> <i>Насан эцэслэсэн ч нулимс унагахгүй ээ.</i>	<i>Харц буруулаад явахад тань</i> <i>Харамлахгүй таныгаа явуулна.</i> <i>Тэнгэрийн доорх уулнаас</i> <i>Тэвэр дүүрэн цэцэг түүгээд</i> <i>Одох зам дээр тань</i> <i>Олбог мэт дэвсье.</i> <i>Урагшлах бүрт тань таарах</i> <i>Улаан ягаан цэцэгсийг</i> <i>Зөөлөн гэгч нь гишгэлээд</i> <i>Зүглэсэн чигтээ яв даа.</i> <i>Нүүр буруулаад явахад тань</i> <i>Нулимсаа яасан ч урсгахгүй, би.</i> <i>Орчуулсан М.Амартайван</i>
<i>Солонгос хэлнээс дуун хөрвүүлсэн</i> <i>Д.Нармандах, найруулан зассан Д.Наваан</i>	

Эхний орчуулгын тухайд түүврийн эхэнд²¹⁰ “Солонгос хэлнээс орчуулж хэвлэлд бэлтгэсэн Квон Сон Хүн, Д. Дамба” гэснээс үзвэл цуг орчуулсан бололтой. Гэхдээ энд товчлон Квон Сонхүнийн орчуулга гэх болно. Түүнчлэн түүврийн “Танилцуулга” хэсэгт Д.Дамба “... солонгос хэлний үг найруулгын өвөрмөц бүтцэд баригдалгүй монгол хэлний үг, үгийн сангийн шидээр уянгалаг найруулах, оноох, дүйлгэхийг хичээсэн болно” гэсэн байна. Иймд нэлээд утгачилж орчуулсан байж болзошгүйг анхааръя. Харин орчуулагч И Анна 2002 онд монголын яруу найрагчдын шүлгүүдээс түүвэрлэн солонгосоор орчуулж “Монголын орчин үеийн шүлгийн цоморлиг” нэрээр хэвлүүлж байсан бөгөөд, энэ удаа солонгос шүлгийг монгол уншигчдад хүргэхээр сэтгэл шулуудаж, “Аливаа шүлэгт тухайн улс үндэстний оюун сэтгэхүй, ухамсар, зан заншил, сэтгэлгээний өвөрмөц онцлог бүрэн шингэсэн байдаг. Яруу найраг шүлгийг орчуулж хэвлүүлэх нь хүн хүнээ, нэг улс үндэстэн нөгөө улс үндэстнээ улам илүү ойлгож ойртоход сайн дөхөм зууч болно... Яруу найргаар дамжуулан хоёр үндэстний тал бүрийн харилцаа улам илүү элгэмсэг хайр хүндэтгэлийн халуун

²⁰⁹ Хянан тохиолдуулсан Д.Сумъяа

²¹⁰ Квон Сон Хүн, Д.Дамба, Солонгосын орчин цагийн шүлэг (тэргүүн дэвтэр), УБ, 2007

сэтгэлийн харилцаагаар хөгжөөсэй гэж хүсч байна”²¹¹ гэжээ. Ийнхүү орчуулагч нарын үгийг дурдсаны учир гэвэл солонгос шүлгийн утга санааг бүрэн дүүрэн буулгаж орчуулах гэсэн чин хүсэлтэй байжээ гэдгийг харуулах гэснийх билээ.

Солонгос орчин цагийн шүлгийг ойлгохын тулд, орчуулагч Квон Сонхүн нь орчуулгын түүвэртээ “Солонгосын орчин цагийн шүлэгт японы түрэмгийлэл(1910-1945), Солонгосын дайн(1950-1953), түүнчлэн хагас зууны турш дарангуйлалд туйлдан шаналсан ард түмний зовлон зүдгүүр, шаналал дунд соёолсон ариун хайр, аз жаргалтай шинэ амьдралыг мөрөөдсөн чин хүслийг тэр чигээр нь буулган дүрсэлсэн байдаг”²¹² гэж тайлбарласныг уншихад илүүдэхгүй биз ээ.

Орчуулсан он цагийг авч үзвэл Квон Сонхүн, И Анна нар 2000 он гаргаад, Д.Нармандах, М.Амартайван нар 1990-ээд оны сүүлээр орчуулжээ. Гэхдээ эдгээр орчуулагч нэг нэгнийхээ орчуулгыг уншиж, засаж дэлгэрүүлсэн гэж болохгүй бөгөөд, тус тусдаа орчуулсан ажээ.

Дээр дурдсан шүлгийн түүврүүдэд хэвлэгдсэн орчуулгууд бүгд солонгос эхтэйгээ байгаа нь эхтэй нь тулгаж үзэх хүмүүст ихээхэн тустай болжээ. Харин Д.Нармандахын орчуулсан түүвэрт солонгос эхийн бадгийн хооронд сул мөр үлдээгээгүй нь эх шүлгийн хэлбэрийг алдагдуулсан тул харамсалтай санагдана. Орчуулгадаа ч бадгийг сул мөрөөр зааглалгүй, шүлгийн төгсгөлд ганц цэг тавьж, нэг л өгүүлбэр байгаа мэт бичсэн байна. Дөрвөн орчуулгаас эх шүлгийн хэлбэрийг хамгийн сайн хадгалсан нь И Аннагийн орчуулга юм.

Ц.Дамдинсүрэн нэгэнтээ, *дэлхий дахинаа ихэд алдарисан гурван зүйлийн шүлэг буйн дотор франц, польш зэрэг хэлний шүлэгт шүлгийн мөрийн доторх эгшигийн тоог тэнцүүлнэ. Үүнд урт эгшиг, богино эгшиг гэж ялгаварлахгүй*²¹³ гэжээ. Солонгос шүлгийг ч энэ ангилалд багтааж болмоор санагдана. Солонгос үсгээр ерөнхийдөө урт эгшиг тэмдэглэдэггүй бөгөөд, уртаар дуудах зарим нэг үг, үе байх боловч өргөлт байхгүй. Иймд шүлэг найрагт нэг шаддад орсон үгийн тоо, үг бүтсэн үеийн тоо чухал үүрэгтэйгээс гадна түргэн удаан дуудаж элдэв өнгө аясыг илэрхийлдэг.

Шүлгийн хэлбэр хэмжээг үзвэл Ким Суволын энэ шүлэг солонгосын ардын дууны айзам хэмнэлийг хадгалсан шүлэг бөгөөд, нэг шаддаа 7 юм уу 5 үе бүхий 3 өлмийт шүлэг юм. Бас эхний болон эцсийн бадгийн эхний хоёр шад давтагдаж, нэг хоёр дөрөвдүгээр бадаг сүүл холбосон байна. Шүлгийн өлмийг ташуу зураасаар, 3 дахь өлмийг давхар ташуу зураасаар, харин үеийг хаалтанд тоогоор тэмдэглэж үзүүлбэл:

²¹¹ Солонгосын шилдэг тавин шүлэг, И Ан На орч., УБ дээд сургууль, Солонгос судлалын төв, 2006, Оршил

²¹² Квон Сон Хүн, Д.Дамба, Орчин цагийн Солонгосын шүлэг (дэд дэвтэр), УБ, 2007, 173-р тал.

Солонгос хэлнээс орчуулан хэвлэлд бэлтгэсэн Квон Сон Хүн, Д. Дамба, хянан тохиолдуулсан Б.Дулмаа. Энэ хоёр дахь түүвэрт солонгос шүлгүүдийг “төрсөн нутаг, хайр сэтгэл, эх орон” гэсэн бүлгүүдэд хуваан танилцуулснаараа шинэлэг болжээ.

²¹³ Ц.Дамдинсүрэн, Олег цэцний орчуулгын тайлбар, Орчуулах Эрдэм-2, УБ, 1972, 58-90-р тал

① 나 보기가/역겨워/(7)

가실 때에는//(5)

말없이/고이 보내/(7) 드리우리다.// (5)

③ 가시는 / 걸음 걸음/(7)

놓인 그 꽃을//(5)

사뿐히/즈러 밟고 /(7) 가시옵소서.// (5)

② 영변에/약산/(5)

진달래꽃//(4)

아름따다/가실 길에/(8=7) 뿌리우리다.// (5)

④ 나 보기가/역겨워/(7)

가실 때에는//(5)

죽어도/아니 눈물/(7) 흘리우리다.// (5)

Хоёрдугаар бадаг 5 ба 4, 8 ба 5 гэсэн үетэй байгаа боловч солонгост шүлэгт ганц хоёр үеийн зөрүү зөвшөөрөгддөг. Учир юу гэвэл 5 үеийг 7 үе, 4 үеийг 5 үе, 8 үеийг 7 үетэй мэт уншсанаар хайртыгаа явуулж байгаа бүсгүйн сэтгэлийг тод томруун илэрхийлсэн гэж үздэг. Шүлэгт хайртыгаа харамлахгүй явуулна гэж өгүүлж байгаа ч бүсгүйн сэтгэл үнэндээ явуулахыг хүсэхгүй байгаа. Иймд хоёрдугаар бадгийн эхний хоёр шадыг сунжруулж дуудсанаар хайртаа явуулахгүй юм сан гэсэн санаа, харин гурав дахь шадын эхний хоёр өлмийг түргэн дуудсанаар яаран одож байгаа хайртынх нь алхааг дүрсэлж өгүүлэгчийн харууслыг улам тодотгосон гэж тайлбарладаг.

Б.Ринчен шүлэг орчуулах эрдмийн талаар “Монгол орчуулгад европын сүүл холбосныг толгой холбож ч болно. Тэгэхдээ эх шүлгийн сүүл холбосон журмы нь бас монгол уншигчдаа толилуулан уг яруу найрагчийн тэр холбох онцлогий нь гээн хаялгүй, яруу найргийн бас нэг арга барил нь болох тул түүний нь үзүүлж, зохиолын онцлог сониньг нэвтрүүлэх хэрэгтэй... Уншигч олонд европ зүгийн шүлгийг монголоор орчуулахад, ямар ямар зохион байгуулалт хэмжээ журам байдгаас гол тоймтой хэдэн зүйлийг таниулах нь шүлгийн орчуулга үзээд, ямар шаардлага орчуулагчид тавих ёстой вэ гэдгээ мэдэхэд нь хэрэгтэй бас муу орчуулгыг хаахын нэг зүйл болно...”²¹⁴ гэж өгүүлсэн байдгаас үзвэл гадаад шүлгийг эх хэлнээ орчуулахдаа уг гадаад шүлгийн бүтэц, хэмжээ зэрэг хэлбэрийн талыг бас орхигдуулж болохгүй ажээ. Тэгээд ч “Олег цэцний дуулал гэх мэтийн орчуулга аятайхан мэт үзэгдэх боловч олон улсын орчуулгын зарчмын үүднээс үзэхэд цаад зохиогчийн санаа нь байхаас шүлгийн зохион байгуулалт, бүтэц нь байхгүй санаанаас бусад нь цөм орчуулагчийн өөрийн зохиол бөгөөд уг зохиолчид падгүй зүйл болжээ”²¹⁵ гэж хатуухан дүгнэсэн нь бий.

Үүнээс үзвэл Ким Суволын шүлгийн бүхий л онцлогийг тусган харуулахад бэрх байлаа гэхэд тоймтой хэдийг нь буюу шүлгийн бадаг ба шадын хэлбэр, сүүл холбоцыг тусган орчуулах боломжтой бөгөөд, орчуулагч И Анна чухамхүү ингэж орчуулж чаджээ. Бадаг шадын хэлбэрийг хадгалж, эхний бадгийг “явуулья аа”, хоёр дахийг “цацалья аа”, дөрөв дэхийг “унагахгүй ээ” гэж төгсгөсөн байна. Харин эхний гурван бадгийг цэглэж төгсгөсөн бол илүү сайн байж дээ гэж бодогдоно.

²¹⁴ Б.Ринчен, Шүлэг орчуулах эрдэм, Орчуулах Эрдэм-2, УБ, 1972, 91-99-р тал

²¹⁵ Дээрх өгүүлэл

За одоо шүлгийн агуулга, зарим үг хэллэгийг хэрхэн орчуулсныг үзье.

Цэцгийн нэр: Жиндаллэ

Шүлгийн дөрвөн орчуулгад шүлгийн нэрийг “Хурц улаан цэцэг”, “Улаан ягаан цэцэг”, “Даль цэцэг”, “Агарууны цэцэг” гэж дөрвөн янзаар орчуулсан байна. Даль цэцэг үү, агарууны цэцэг үү? Хурц улаан уу, улаан ягаан уу? Хөлөнбуйр хотод Хурц улаан цэцгийн баяр 5-р сард болдог ажээ²¹⁶. Энэ хурц улаан цэцэг нь жиндаллэ боловч ягаан өнгөтэй байгааг сайтаар нь зочлоод гэрэл зургаас харж болно. Тэгэхээр Өвөр Монголд хурц улаан цэцэг гэдэг байлаа гэхэд Монгол Улсын иргэд “хурц улаан” гэхээр ув улаан, час улааныг л төсөөлөх нь гарцаагүй. Намар хурц улаан болдог юм болов уу гээд зураг сэлтээс үзэхэд зөвхөн навч нь улайдаг ажээ.

Жиндаллэ цэцгийг ургамлын тольд юу гэж тайлбарласныг үзье.

Солонгосын Эх хэлний хүрээлэнгийн Солонгос хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар толь бичигт²¹⁷: *Жиндаллэгийн овгийн навчит сөөг. 2-3м өндөр, 4-р сард улаан ягаан дэлбээ нь навчнаас түрүүлж ургадаг. Үр жимс нь 10-р сард боловсорч гүйцдэг. Уулын энгэр газар ургана. Солонгос, Япон, Хятад, Монголд тархсан. (Rhododendron mucronulatum)*

Солонгосын портал сайт Нэйвер нэвтэрхий тольд²¹⁸: *Салхитай сүүдэр газар бага зэрэг хатааж эмчилгээнд хэрэглэнэ. Цэцгийн дохиур бага зэрэг хортой учир тасдаж хаях хэрэгтэй. Ericaceae-гийн овог, Латин нэр нь Rhododendron mucronulatum Turcz. var. Mucronulatum, Цэцэглэх үе 4-р сарын эх. 50-2,000м өндөр уулын энгэрт зонхилон ургадаг. 4-р сарын эхээр навч нь ургахаас өмнө хурц ягаан, хааяа бүдэг улаан ягаан дэлбээ дэлбээлдэг онцлогтой. Голдоч нь 3-4.5см орчим болдог гэсэн байгаа бол,*

М.Шагдарсүрэн, Ургамлын толь(латин-орос-монгол), УБ, 2010²¹⁹ -д: *Ericaceae DS тэрэлжгэнэтэн, Rhododendron L. Тэрэлж, Rhododendron mucronulatum угтуул тэрэлж*

Ж.Батхүү, Ч.Санчир нар, Монгол орны ашигт ургамлын зурагт лавлах, УБ, 2003²²⁰ -д: *Ericaceae Далийн овог, Rhododendron aduricum L. Дагуур тэрэлж, Орон нутгийн нэр: даль, далийн ягаан, тэрэлж, сурнаг, Түвэд нэр: da-lis(даль), Үндсэн шинж: Цэцэг хурц, ягаан, голдочоороо 2.5-4 см, навчлахаасаа өмнө дэлгэрнэ. Шилбэ нь үсэрхэг 10 дохиуртай. Цэцэглэж үрлэх хугацаа: 4-5-р сар, Тархац: Хөвсгөл, Хэнтий, Хангайн тойрог гэжээ.*

²¹⁶ <http://zmyhw.gov.cn/> Дундад Монголын найрамдлын сүлжээ

²¹⁷ 표준국어대사전 <http://stdweb2.korean.go.kr/> Солонгос хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар толь бичиг

²¹⁸ <http://terms.naver.com/> [네이버 지식백과] 진달래(약초도감 2010.7.5, (주) 백사스)

²¹⁹ Монгол гадаадын нийт 135 овог, 951 төрөл, 3262 зүйл, үүнээс 107 гадаадын төрлийг хамруулсан бөгөөд орос, монгол, нэрийн бүгд хэлхээсийг тэдгээр хэлний цагаан толгойн үсгээр толгойлж толийн ард хадаж оруулсан нэр томъёоны толь. Ургамлын монгол нэрийг урьд өмнө хэвлэгдсэн монголын болон гадаадын эрдэмтдийн толь бичгийг сайтар нягтлан ашиглажээ.

²²⁰ 227 зүйл эмийн ургамлын нэрийг оруулжээ. Ургамлын латин ба монгол нэр, орон нутгийн нэр, түвэд нэр, үндсэн шинж, цэцэглэж үрлэх хугацаа, тархалт, ургах газрын орчин нөхцөл, химийн найрлага, эмийн түүхий эд, монголын болон дорно дахины уламжлалт анагаах ухаанд хэрэглэх нь гэсэн дарааллаар товч, тодорхой өгүүлэхийг зорьсон байна.

Нэг овогт олон цэцэг ургамал багтдаг учраас тухайн тольд орсон цөөн хэдэн нэрээр баримжаалахаасаа латин нэр томъёогоор буюу шинжлэх ухааны нэр томъёогоор хөөж үзэх нь илүү үнэнд ойр болно. Тэгэхээр жиндаллэгийн латин нэр *Rhododendron mucronulatum*. Үүнтэй дүйж байгаа монгол нэр нь “угтуул тэрэлж” болж таарлаа. Гэхдээ энэ нь далийн овгийн цэцэг бөгөөд, орон нутагт даль, далийн ягаан, тэрэлж гэж нэрлэдгийг харгалзвал “Даль цэцэг” гэсэн нэр зөв ажээ.

Харин Д.Нармандахын орчуулсан “агаруу”-г Ж.Батхүү, Ч.Санчир нар, Монгол орны ашигт ургамлын зурагт лавлах 2, УБ, 2005²²¹-д: *Cupressaceae Агарууны овог, Juniperus sabina L. Хонин арц, Орон нутгийн нэр: арц, Түвэд нэр: shugtser(шүгцэр), Үндсэн шинж: Газраар зулж дэвсэн ургадаг, үнсэн саарал холмостой, мөнх ногоон сөөг* гэж тайлбарлажээ. Иймд агаруу бол яавч биш боллоо.

Газар усны нэр: Ёнбөнийн Ягсань уул

Орчуулагч нар энэ нэрийг “Йёнбөний Ягсан уул”, “Ёнбөн нутгийн Яг уул”, “Ён голын эрэг, Яг уул” гэж орчуулжээ. Энд галиглах аргын зөрүүг эс тооцон өгүүлбэл, Ёнбён *영변군(寧邊郡)* бол Умард Пён-ань мужийн зүүн өмнөдод орших Ёнбён-гүнь(гүнь нь Монголын “сум”-тай дүйх засаг захиргааны нэгж) юм. Ким Суволын шүлэгт гарч байгаа Ёнбөнийн Ягсань ууланд хавар цагт жиндаллэ цэцэг дэлгэрч уул хадыг бүрхдэг ажээ. Яруу найрагч Ким Сувол Пён-ань мужид төржээ. Харин Д.Нармандахын Ён гол гэж орчуулсан нь Ён-ган *영강(穎江)* буюу Умард Гёнсан мужийг дамнан урсдаг голтой андуурсан бололтой. Газрын нэрийг нягтлаагүйгээс ийм алдаа гаргажээ. Ён голын эрэг гэх бол Ёнган-бён *영강변* гэх учиртай.

“Яг уул”, “Ягсан уул” гэсэн хоёр хувилбарын тухайд миний ажсанаар нэг үет уул, гол, дүүргийн солонгос нэрийн ард орсон “уул, гол, дүүрэг” гэсэн утгатай солонгос үг “-сань, -ган, -гү”-г хэвээр залгаж хэлээд монгол хэлний “уул, гол, дүүрэг” гэж үгээр тодотгох нь зүйтэй мэт санагдана. Тухайлбал Яг уул гэхээр “яг уул шиг” гэсэн утгатай болчих вий гээд Ягсань уул гэвэл, Нам уул гэхээр “намхан уул” гэх ухагдах вий гээд Намсань уул гэвэл монгол хэлтнүүдэд илүү түргэн, зөв ойлгогдох болов уу. Гэхдээ Яг уул, Нам уул гэх нь буруу гэж үзэж болохгүй.

Толгой холбоц ба илүү үг

Ц.Дамдинсүрэн монгол шүлгийн онцлогийг өгүүлэхдээ, “Монголын одоо цагийн шүлгийг үзвэл толгой холбоц, хэмжээг тохируулах хоёрыг үндэс болгоно. Бас мөр зэрэгцүүлэх гэдэг нэгэн чухал зүйл бий. Гэвч толгойг холбохгүй, хэмжээг эрхэмлэх ба хэмжээг эрхэмлэхгүй толгой холбон зохиож болно. Энэ хоёулыг хайхрахгүй, гагцхүү мөр зэрэгцүүлэх ёсыг үндэслэн зохиож бас болох

²²¹ Энэ номд 210 зүйл ургамлыг оруулжээ.

мэт. Хэрэв энэ гурван зүйлийн алиныг ч хэрэглэхгүй шүлэг зохиох юм бол ийм зохиолыг шүлэг гэж нэрийдэх баримтгүй болно”²²² гэсэн байдаг.

Дээрх дөрвөн орчуулгыг үзэхэд И Анна толгой холболгүй, сүүл холбосон бол бусад нь бүрэн ба хагас толгой холбож орчуулжээ. Толгой холбоц төдийлөн хэрэглэдэггүй солонгос шүлгийг монгол уншигчид зориулж монгол шүлгийн ёсоор толгой холбож орчуулахыг буруутгаж болохгүй боловч зарим талаар эх шүлгийг хэлбэр хэмнэлийг эвдэх нь зохисгүй байж болох юм. Гэвч Ц.Дамдинсүрэн “Ямарваа шүлэгт, ямарваа утга зохиолд хүний сэтгэлийг хөдөлгөх чадал бий. Энэ нь уран зохиолын гол сүнс болно... Энэ сэтгэлийг хөдөлгөх чадлыг нь эрхбиш орчуулах хэрэгтэй. Шүлгийн үг өгүүлбэр ба хэв журмыг хэдийгээр нарийн нягт орчуулж чадавч энэ сэтгэлийг хөдөлгөх чадлыг орчуулж эс чадвал амьд мориог үхсэн мориор арилжсантай адил болно”²²³ гэж өгүүлсэн нь нэгэнт монгол хүн унших учраас монгол хүнд шүлэг гэж ухагдахаар, утгыг голлож сэтгэл хөдөлгөх чадлыг нь гаргахад илүү анхаарах буруу биш гэсэн үг юм.

Нөгөөтээгүүр толгой холбосноор эх шүлэгт байхгүй үг хэллэг нэмэгдэж, үг хэллэгийн түвшинд үндсэн утгаас зарим үед нэлээд холдож байгаа тал байна. Тухайлбал, Нармандахын орчуулгад “Явах замд тань Яруухан дурсгал болгон...” гэжээ. Энд “яруухан дурсгал болгон” гэсэн хэллэг эхэд огт байхгүй. Харин миний бие оюутан байхдаа уг шүлгийг орчуулсан бөгөөд, шүлгийн нэрээс гадна шүлэгт гарч байгаа газар усны нэрийг өөр үгээр илэрхийлсэн билээ. Жишээ нь, “даль цэцэг”-ийг солонгос англи, англи монгол толиос дамжуулж харахад “азали” гэж гадаад үг гарч ирсэн, нь шүлгийн нэр болгоход тохиромжгүй гэж үзэж цэцгийн өнгөөр төлөөлүүлж илэрхийлсэн бөгөөд, “Ёнбёнийн Ягсан уул” гэснийг тэр чигээр нь орчуулахад монгол уншигчдын сэтгэл хөдөлгөх чадал буурах вий гэж эмээж “тэнгэрийн доорх уул” болгон орчуулсан юм. Тэгээд зогсохгүй “одох зам дээр тань” гэсэн мөрийг сондгойруулах гэж “олбог мэт” гэсэн илүү үг нэмж, “зөөлөн гэгч нь гишгэлээд” гэсэн мөртэй хослуулж “зүглэсэн чигтээ” гэж нэмж орчуулсан. Бас шүлгийн эхний болон сүүлийн бадгийн эхний мөр эх шүлэгтээ ижил боловч толгой холбохын тулд эхний бадагт “харц буруулаад одоход” гээд, харин сүүлийн бадагт “нүүр буруулаад явахад” гэж утгын хол зөрүүгүй өөр илэрхийлэл ашигласан. Тус орчуулгад толгой холбосноос үүдэн шүлгийн үндсэн хэлбэр алдагдсан мэт харагдавч мөрүүдийг,

Харц буруулаад явахад тань / Харамлахгүй / Таныгаа явуулна.

Тэнгэрийн доорх уулнаас тэвэр дүүрэн / Цэцэг түүгээд / Одох зам дээр тань олбог мэт дэвсье.

Урагшлах бүрт тань таарах / Улаан ягаан цэцэгсийг / Зөөлөн гэгч нь гишгэлээд зүглэсэн чигтээ яв даа.

Нүүр буруулаад явахад тань / Нулимсаа яасан ч / Урсгахгүй, би.

²²² Ц.Дамдинсүрэн, *Олег цэцний орчуулгын тайлбар, Орчуулах Эрдэм-2, УБ, 1972, 58-90-р тал*

²²³ Дээрх өгүүлэл

гэж хуваавал эх шүлгийн хэлбэрийг ерөнхийдөө хадгалсан мэт харагдахаар байна. Адагт нь “би” үг нэмснээр төгсгөлийг хатуу болгохгүй, эхний бадагтай хэмнэл тааруулахыг хичээсэн билээ.

Оновчгүй үг хэллэг

Хоёр дахь бадгийн нэг ижил илэрхийллийг монголоор орчуулахдаа Квон Сонхүн “аян замд чинь цацна”, И Анна “явах замдаа цацалъя” гэсэн бол Нармандах “явах замд тань дэвсэж өгье” гэжээ. Солонгос шүлэгтээ хүндэтгэл хэрэглэсэн байгаа учраас “чинь” гэхээсээ “тань” гэх нь зүйтэй. Түүнчлэн “явах замдаа” биш “явах замд тань” гэсэн утгатай байгаа. Явж байгаа хүнийг хүндэтгэн хандаж байгааг бодвол “цацах” биш “дэвсэх” нь арай дээр болов уу.

Гурав дахь бадгаас И Аннагийн орчуулгад эх шүлгийн үгийг махчилж “тавигдсан цэцэг” гэж орчуулсан нь тун зохимжгүй болжээ.

Шүлгийн эцсийн мөрөнд солонгосоороо бол “үхсэн ч нулимс урсгахгүй” мөн боловч “хэрхэвч нулимс унагахгүй” гэсэн санаа. “Үхсэн ч” гэсэн илэрхийлэл И Аннагийн орчуулгын гоо сайхныг гутааж уу гэлтэй. Энэ мөрийг Квон Сонхүн “хамар шархирахгүй” гэсэн байна. Монгол хүн “хамар шархирахгүй” гэхээс “хамар шархирахгүй” гэж ярьж бичдэггүй санагдана. Тэгээд ч энэ илэрхийлэл нэг л тохиромжгүй. Харин Нармандах “насан эцэслэсэн ч нулимс унагахгүй” гэсэн нь бас л эвгүй болжээ. Учир юун гэвэл эмэгтэй хүн, тэр тусмаа өөрийгөө “насан эцэслэсэн ч” гэж хэлэхгүй шүү дээ.

За ингээд дөрвөн орчуулгыг эхтэй нь тулгаж, зарим талаар хооронд нь харьцуулж үзлээ. Тус өгүүлэлд солонгос шүлгийн дөрвөн орчуулгын талаар өгүүлэхдээ тэр нь сайн, энэ нь муу гэж үнэлж дүгнэхээс илүү орчуулагч болгон өөр өөрийн арга барилаар орчуулж байгааг уншигч олон анхаарах хэрэгтэйн сацуу орчуулагч нарын хувьд шүлгийн үг илэрхийллийн утгыг анхаараад утга бүхий хэлбэрийг эвдэх биш, бас утга бүхий хэлбэрийг хадгалж байгаа нь гээд үг илэрхийллийн утгыг холдуулж хөндийрүүлэлгүй аль алийг тэнцүүхэн гаргаж эх шүлгийн сэтгэл хөдөлгөх чадварыг орчуулгад ч аль болох бүрэн тусгахын төлөө оюун бодлоо шавхаж, ур чадвараа сайжруулахыг хичээн мэрийх нь зүйтэй болов уу, санаа авах зүйл байваас аваасай гэж бодсон юм.

Солонгос шүлгийг монголоор орчуулж байгаа нийтлэг хандлагыг ажиглахад хэлбэрийг монголжуулах аястай байгаа тул М.Саруул-Эрдэнэ “Сонирхолтой хэл шинжлэл” номдоо “*Үнэнч эхнэр дээр үү, сайхан эхнэр дээр үү? Ямар зорилгоор орчуулж байгаагаасаа шалтгаалаад, давс хужрыг нь тааруулсхийгээд л хөрвүүлэх хэрэгтэй болов уу. Үлгэрлэвэл “үнэнч эхнэрээ жаахан будаад гоодчих” нь л шилдэг сонголт бололтой... Гэтэл сайхан монгол үг олж оноох гэж байж “будгийг нь ихдүүлээд” бүр танихын аргагүй юм болгочих гэм бий*²²⁴” гэснийг санаж шүлгийн орчуулгад үг утгыг харгалзахаас гадна уянга хэмнэл буюу шүлгийг шүлэг болгож, сэтгэлийг хөдөлгөгч хүчийг

²²⁴ М.Саруул-Эрдэнэ, Сонирхолтой хэл шинжлэл, Блүүмингтон, 2006, “Үгийн өвгөн утгын таяганд дулдуйдмой (Хэл шинжлэл ба орчуулгын онол)” хэсэгт

бас шингээж тусгахыг хичээх нь туйлын чухал болохыг эцэст нь улиглан давтъя.

Resume

Kim Sowol(1902-1934) is a Korean poet, whose most famous poem is "Azaleas". There is an alternative translations are presented by some translators of this poem. Did they translate the meaning of poem exactly or did they reflected the form of this poem? It is hard to say one of this translation is good and others are bad. We have to know the translator's knowledge and ability is not same and translation technique is different. But it is required translation have to include poem's meaning and reflect poem's form also.

Ашигласан ном:

- Солонгосын орчин цагийн шүлэг (тэргүүн дэвтэр), Квон Сон Хүн, Д.Дамба орч., УБ, 2005, 18-р талд эх, 19-р талд орчуулга*
- Орчин цагийн Солонгосын шүлэг (дэд дэвтэр), Квон Сон Хүн, Д.Дамба орч., УБ, 2007*
- Солонгосын шилдэг тавин шүлэг, И Ан На орч., УБ дээд сургууль, Солонгос судлалын төв, 2006, 8-р талд орчуулга, эх*
- Ким Су Воль, Агарууны цэцэг, Д.Нармандах орч., УБ дээд сургууль, Мөнхийн үсэг, 2010, 6-р талд эх, 7-р талд орчуулга*
- Ж.Батхүү, Ч.Санчир нар, Монгол орны ашигт ургамлын зурагт лавлах, МУ-ын БОЯ, Жайка, УБ, 2003*
- Ж.Батхүү, Ч.Санчир нар, Монгол орны ашигт ургамлын зурагт лавлах 2, МУ-ын БОЯ, УБ, 2005*
- М.Шагдарсүрэн, Ургамлын толь(латин-орос-монгол), УБ, 2010*
- М.Саруул-Эрдэнэ, Сонирхолтой хэл шинжлэл, Блүүмингтон, 2006*
- Орчуулгазүй, дугаар 3, МУИС, Күнзийн институт, УБ, 2014*